

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ ДОШКІЛЬНОЇ ТА
ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ**

**РОЗВИТОК СЕНСОРНО-ПІЗНАВАЛЬНОЇ СФЕРИ ДИТИНИ
СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ ІГРОВОЇ
ДІЯЛЬНОСТІ**

Кваліфікаційна робота (проект)

на здобуття другого (магістерського) рівня вищої освіти

Виконала: студентка 212 групи
Спеціальності 012 Дошкільна освіта
Освітньо-професійної (наукової)
програми 012 Дошкільна освіта
Ніна ХОРОШУН
Керівник: канд. пед. наук,
доцент Олена АНІСІМОВА
Рецензентка: директорка
Херсонського закладу
дошкільної освіти №10 санаторного
типу Херсонської міської ради
Романович О.М.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Теоретичні засади сенсорно-пізнавального розвитку дитини дошкільного віку	7
1.1 Історико-теоретичний аспект становлення сенсорного виховання як напряму педагогічної і науки	7
1.2 Завдання сенсорного розвитку дитини старшого дошкільного віку	12
1.3 Ігрова діяльність як засіб сенсорного виховання дошкільників.....	17
РОЗДІЛ 2. Експериментальна перевірка ефективності методів і прийомів розвитку сенсорно-пізнавальної сфери дітей старшого дошкільного віку	24
2.1 Дослідження рівня сенсорного розвитку старших дошкільників	24
2.2 Ігрові завдання для розвитку сенсорно-пізнавальної сфери старших дошкільників	32
2.3 Результати дослідно-експериментального дослідження.....	37
ВИСНОВКИ	40
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	42
ДОДАТКИ	47
Додаток А. Дидактичні ігри та вправи для сенсорного розвитку дітей старшого дошкільного віку.....	47
Додаток Б. Орієнтовні форми роботи з дітьми з ознайомлення з властивостями предметів.....	50
Додаток В. Кодекс академічної доброчесності.....	

ВСТУП

Останнім часом в українському дошкільлі зміцнюються позиції гри як основного засобу навчання, виховання та розвитку.

Пізнання людиною оточуючого світу починається з відчуттів та сприйняття предметів та явищ. На основі образів сприйняття та результату їх переробки вибудовуються усі інші форми пізнання – запам'ятовування, мислення, уява.

Дошкільне дитинство вважається найсприятливішим періодом чуттєвого пізнання для формування та вдосконалення діяльності органів чуття, нагромадження уявлень про світ. Тому сенсорному розвитку дитини у дошкільний період життя повинна приділятися серйозна увага.

В Державному стандарті, оновленому Базовому компоненті дошкільної освіти введено нове поняття – «предметно-практична, технологічна компетентність». Вона розглядається в рамках освітнього напрямку «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі». Формування цієї компетентності впливає на подальше успішне шкільне навчання.

Проблема сенсорного розвитку дітей дошкільного віку знайшла відображення в психолого-педагогічних дослідженнях. Її вивчали З.Богуславська, Л.Венгер, А.Запорожець, В.Зінченко, А.Катаєва, М.Подд'яков, А. Усова. Науковці з'ясували, що розвиток сприйняття йде шляхом формування перцептивних дій. Доведено, що через засвоєння систем сенсорних еталонів відбувається привласнення індивідом сенсорного досвіду. Зазначені дослідження дозволили висунути проблему сенсорно-перцептивного розвитку дітей на пріоритетне місце. Видатні педагоги минулого, які є фундаторами дошкільної педагогіки, О.Декролі, Я.Коменський, М.Монтессорі, І.Песталоцці, Ф.Фребель розробляли підходи і методики сенсорного

виховання дітей. Проте ця проблема не є до кінця вирішеною, її продовжують вивчати та досліджувати вчені та науковці.

Сучасні реалії життя передбачають володіння дитиною елементарними вміннями: планувати свої дії, проявляти наполегливість, цілеспрямованість у досягненні визначених цілей.

Сенсорний розвиток необхідний людині для оволодіння будь-якою практичною діяльністю. Цей процес не втрачає значення зі вступом дитини до школи та відіграє важливу роль у житті дорослої людини. Це відбувається на основі функціонування системи аналізаторів, що забезпечує багатомірний зв'язок зі світом, сприяє життєвій активності людини. Із сенсорного розвитку виростає логічне пізнання, яке прискорює накопичення нових чуттєвих даних, сприяє їх включенню до раніше створеної системи знань і досвіду.

Чим краще розвинена сенсорно-пізнавальна сфера дитини, тим більше фактів і явищ потрапляє у поле її сприймання. Якщо належно розвинуті мислительні механізми, виявляється здатність шукати, знаходити, фіксувати, аналізувати, інтерпретувати велику кількість інформації про світ і себе. Формування, спрямування і коригування цих умінь окреслює проблематику сенсорного виховання.

Актуальність і практична значущість зумовила вибір теми магістерського дослідження - ***Розвиток сенсорно-пізнавальної сфери дитини старшого дошкільного віку в умовах ігрової діяльності.***

Мета дослідження. Визначити та обґрунтувати методи та прийоми розвитку сенсорно-пізнавальної сфери старших дошкільників.

Відповідно до поставленої мети дослідження було окреслено такі **завдання:**

1. Розкрити історико-теоретичний аспект становлення сенсорного виховання як напряму педагогічної і науки.
2. Проаналізувати завдання сенсорного розвитку дитини старшого дошкільного віку.

3. Схарактеризувати ігрову діяльність як засіб сенсорного виховання дошкільників.

4. Проаналізувати якість освітнього процесу ЗДО в аспекті сенсорного розвитку дітей старшого дошкільного віку, розробити ігрові завдання для його розвитку у старших дошкільників, перевірити їх ефективність.

Об'єкт дослідження – освітній процес у закладі дошкільної освіти.

Предмет дослідження – методи та прийоми розвитку сенсорно-пізнавальної сфери старших дошкільників.

Розвиток сенсорно-пізнавальної сфери буде успішним за дотримання організаційно-педагогічних умов: розв'язання конкретних практичних завдань під час активної діяльності дитини; посилена мотивація розвитку активності у пізнавальній діяльності, інтеграція з іншими видами дитячої діяльності для можливості використовувати опановані способи діяльності в нових умовах.

З метою реалізації завдань дослідження, забезпечення вірогідності їх результатів під час роботи використано такі теоретичні та емпіричні **методи: теоретичні** – вивчення нормативних документів і праць з актуальних проблем дошкільної освіти, критичний аналіз психолого-педагогічної та методичної літератури, аналіз науково-методичного забезпечення дошкільної освіти; **емпіричні** – спостереження за вихованням дітей дошкільного віку у ЗДО й аналіз результатів освітнього процесу; педагогічний експеримент; кількісний та якісний аналіз експериментальних даних.

Наукова новизна дослідження: виявлено і перевірено дієвість методів і прийомів розвитку сенсорно-пізнавальної сфери старших дошкільників.

Практична значущість дослідження визначається тим, що розроблено рекомендації для вихователів ЗДО щодо розвитку сенсорно-пізнавальної сфери старших дошкільників.

Результати дослідження можуть бути використані в підготовці фахівців з дошкільної освіти в процесі викладання курсу «Дошкільна педагогіка», «Теорія та методика формування елементарних математичних уявлень дошкільників» та в післядипломній освіті педагогів дошкільного фаху.

Апробація результатів дослідження. Апробацію одержаних результатів здійснено шляхом їх оприлюднення на засіданнях кафедри педагогіки та психології дошкільної та початкової освіти Херсонського державного університету та в статті «Дидактичні ігри як засіб розвитку сенсорно-пізнавальної сфери дитини дошкільного віку», що вийшла з друку 2021-2022 навчального року в збірці студентських наукових праць ХДУ «Магістерські студії».

Структура роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1.

Теоретичні засади сенсорно-пізнавального розвитку дитини дошкільного віку

1.1. Історико-теоретичний аспект становлення сенсорного виховання як напрямку педагогічної науки

В історії дошкільної педагогіки на всіх етапах її розвитку проблема сенсорного розвитку посідала одне з центральних місць. Провідні представники дошкільної педагогіки (Ж.Декролі, М.Монтессорі, Я.Коменський, Є.Тихеева, Ф.Фребель) розробили різноманітні дидактичні ігри та вправи для ознайомлення дітей із властивостями й ознаками предметів [31, с. 137].

Поняття «сенсорна культура» активно використовується в дошкільній педагогіці. Один із головних принципів методики сенсорного виховання: «Я орієнтуюсь в предметному довкіллі». Важливе значення цьому напрямку роботи з дітьми визнавала К.Щербакова. Поряд з абстрактним дидактичним матеріалом педагог запропонувала використовувати «природний» (шишки, квіти тощо) і включати сенсорне виховання під час ознайомлення дітей із властивостями реальних предметів [41, с. 14].

Сьогодні широко відома й активно використовується система дошкільного виховання психолога Л. Венгера та його школи. Науковець виокремив та дослідив два шляхи засвоєння систем сенсорних еталонів – перцептивний та інтелектуальний [7]. Перцептивний шлях став основою розробки засобів сенсорного виховання дітей раннього й молодшого дошкільного віку. Учений розробив також систему роботи із сенсорного виховання дошкільників, визначив зв'язок з іншими галузями дошкільної педагогіки.

З кінця ХХ ст. у вітчизняній педагогіці спостерігається підвищений інтерес до проблем сенсорного виховання: проводяться науково-

практичні конференції з питань всебічно розвиненої особистості дитини, узагальнюються психолого-педагогічні дослідження розвитку сенсорних здібностей та особистісних якостей на етапі дошкільного віку. Вийшли у світ Закон «Про дошкільну освіту», Базовий компонент дошкільної освіти, чинні програми розвитку дитини дошкільного віку, які розглядають проблеми розвитку та виховання дітей дошкільного віку, зокрема й їхнього сенсорного розвитку. Саме це й дозволяє створити певну систему сенсорного виховання.

Зміни в соціальній та економічній сферах, переорієнтація життя суспільства започатковують новий етап у сфері дошкільного виховання. Накопичений досвід досліджень та методичних рекомендацій значною мірою розпорошений. Постає потреба узагальнити досягнення науковців і практиків у напрямку сенсорного виховання, систематизувати рекомендації з удосконалення виховання дітей дошкільного віку, щоб визначити ефективні форми та методи їх застосування на практиці.

У оновленому Базовому компоненті дошкільної освіти зазначено, що «предметно-практична, технологічна компетентність – це здатність використовувати власну сенсорну систему в процесі логіко-математичної та дослідницької діяльності» [4].

Саме тому так багато уваги приділяється сенсорному, чуттєвому розвитку дошкільника. Формування сенсорної компетентності дитини дошкільного віку проходить через усі сфери та змістові лінії як основа набуття реальних базових знань.

Напрямок цієї роботи розкритий у переліку сформованості знань та навичок:

- дитина виявляє обізнаність із предметами та їхніми властивостями, зокрема з матеріалами, з яких виготовляють речі (пластик, папір, метал, тканина, гума, глина тощо);

- дитина має уявлення про виготовлення предметів довкілля (елементарні способи їх обробки: пошив, вирізання, видування тощо);

- дитина демонструє сформованість уміння розглядати конструкції, виокремлювати їхні основні складові, співвідносити за розмірами, формами, розташуванням, аналізувати та оцінювати результат своєї роботи, вносити корективи, виправляти помилки.

Результатом сформованої сенсорно-пізнавальної компетентності буде пізнавальна мотивація, що є фундаментом логіко-математичних, дослідницьких знань, набутих вмінь аналізу, узагальнення, порівняння, здійснення самоконтролю [27, с.36].

Досліджуючи процеси розумового виховання, О.Запорожець довів, що його темпи різні на різних вікових етапах життя дитини. Найвищий темп спостерігається в дошкільному віці. В цей період діти не лише ознайомлюються із зовнішніми ознаками предметів і явищами довкілля, а й мають здатність проникати в сутність механізмів, що їх породжують [20].

Дослідження О.Запорожця та М.Подд'якова підтвердили, що в дошкільному віці діти можуть оволодіти початковими вміннями абстракції, умовисновків, узагальнень.

У наукових працях сучасних учених з проблем розумового виховання розвинуто ідеї, обґрунтовані К.Ушинським у праці «Людина, як предмет виховання» [40].

В цій праці докладно розглянуто багато важливих питань: розвиток почуттів, сприймання, пам'яті, уваги, уявлення, мислення, емоцій, мови тощо. Педагог розглядав психічне життя людини, зокрема дитини, у русі, в зв'язку з розвитком суспільства. К.Ушинський великого значення надавав розвитку активності дітей у процесі навчання та виховання, вказував на методи і способи психічного їх розвитку: правильний режим життя, виховання волі та інтересів, набуття трудових навичок, умінь, подолання труднощів тощо. Високо оцінюючи значення трудового виховання, він вважав, що й виховання підростаючого покоління повинно відбуватися в його інтересах з обов'язковим врахуванням

специфічних особливостей кожного народу. Тільки з сукупності практики і теорії виховання в різних країнах може створитись загальнолюдська педагогічна система виховання.

Великий педагог наголосив, що розум людини має дві обов'язкові сторони: формальні знання – здатність розуміти розвиток явищ, порівнювати їх, сприймати, аналізувати, робити висновки; і реальні – систему конкретних і узагальнених знань про навколишній світ і способи його пізнання. Внаслідок співіснування цих сторін і розвитку їх у нерозривному зв'язку відбувається повноцінний розвиток розумових здібностей дитини. Це співіснування забезпечує поступовий розвиток різних форм мислинневої діяльності в процесі розумового виховання: від наочно-дійового до наочно-образного, потім – до абстрактного мислення [40].

Діти успішно оволодівають знаннями в таких формах організації: заняття - в дошкільному закладі; урок - у школі. Між ними є спільне й відмінне – діти оволодівають двома обов'язковими системами знань:

- простими знаннями, вмінням, навичками, які не можуть засвоюватися без спеціальних вправлянь, тренувань;
- знаннями, що засвоюються в умовах поглибленого пояснення, аналізу шляхом активізації всіх сфер особистості [32, с. 84].

Сенсорне виховання – цілеспрямований педагогічний вплив, що забезпечує формування чуттєвого пізнання, вдосконалення відчуттів і сприймання [33, с. 190].

Учені по-різному підходили до розв'язання цього питання.

Для теорії і практики дошкільної освіти значущими стали ідеї видатного педагога 19 століття Фрідріха Фребеля. Він став автором цілісної системи дошкільного виховання [1, с. 15].

Ф.Фребель розробив власну теорію сенсорного виховання.

Вже в першій дошкільній дидактичній системі, створеній німецьким педагогом, значне місце відводиться завданням виховання

сприйняття. В педагогічній концепції Ф.Фребеля визначено, що дитина розкриває свою внутрішню сутність через працю і гру. Суттєво впливає на цей процес ознайомлення із звуками, кольорами та формами предметів.

В розробленій педагогом системі виховання велика увага приділяється ігровій діяльності дитини. У зв'язку з цим Ф. Фребель висловлював ряд цікавих думок і ввів де-які види занять з дітьми, які є вельми доцільними з точки зору сучасного розуміння методів та засобів сенсорного виховання. Для освітньо-виховних занять з дітьми Ф.Фребель запропонував шість «дарів». Дидактичні матеріали – геометричні фігури – розглядалися Ф.Фребелем в якості «норми» і «замісників» реальних об'єктів навколишнього світу [39, с. 140].

На думку італійської жінки-вченого, педагога М.Монтессорі в основу розвитку сенсорного виховання покладено спеціальний природний матеріал. Дитина, маючи добре розвинені відчуття, не завжди могла їх назвати, порівняти, узагальнити, застосувати в інших видах діяльності, працюючи без керівництва дорослого. У результаті співпраці за методикою М.Монтессорі багатий сенсорний досвід ставав основою для розвитку мислення, чим дитина могла скористатися в подальшому житті [39, с. 152].

К.Ушинський вважав, що чим більше аналізаторів бере участь в обстеженні, то певнішими будуть знання дитини про предмет.

Система сенсорного виховання дітей у закладах дошкільної освіти України спирається на теорію сприймання, розроблену вченим Л. Венгером [7]. Відповідно до неї, дитина має оволодіти загальним суспільним досвідом, який охоплює найраціональніші способи обстеження предметів, сенсорні еталони. О.Леонтьєв наголошує, що взаємодія і діяльність тісно переплетені між собою та забезпечують певний ланцюжок: «діяльність – взаємодія – спілкування – контакт» і, як наслідок, реалізується діяльнісний

підхід в опануванні знаннями [3, с. 11].

Учені засвідчили думку, що розумове виховання можливе в умовах активного пізнання дійсності.

Дослідженнями доведено, що зазначені форми є визначальними в дошкільному віці (через предметні дії, елементарні трудові вміння й навички, способи інтелектуальної діяльності).

Отже, розумовий розвиток у сучасному суспільстві має свою історію й соціальну природу. Основні його етапи зумовлені способами передачі цього досвіду.

1.2. Завдання сенсорного розвитку дитини старшого дошкільного віку

Сенсорний розвиток дитини дошкільного віку – це розвиток здатності до сприймання навколишнього світу та формування уявлень про зовнішні ознаки предметів: їх форму, величину, колір, положення в просторі, а також аромати і смакові якості тощо. Виступає мотивом пізнання предметного світу, формує прагнення здобути якнайбільше знань про навколишнє предметне середовище. Дитина отримує ці знання через органи чуттів. Саме дошкільний вік найбільш сприятливий для удосконалення діяльності органів чуттів та набуття уявлень про навколишній світ [33, с.190].

Сенсорний розвиток є основою пізнавального розвитку, має особливе значення для цілісного сприймання дитиною навколишнього світу та успішного засвоєння знань у дошкільному закладі, а в майбутньому – для оволодіння різними видами діяльності.

Відповідно до сучасних досліджень, відчуття і сприймання є особливими діями аналізаторів, що спрямовані на обстеження предмета, виявлення його особливостей. Розвивати аналізатори дитини – означає навчати її дій з обстеження предмета, які в

психології називаються перцептивними. За допомогою перцептивних дій дитина сприймає нові якості та властивості предмета [34, с. 90].

Завдання сенсорного виховання полягають у вчасному навчанні дитини означених дій. Для формування навичок порівняння, узагальнення, розгортання мисленнєвих процесів важливу роль відіграють узагальнені способи обстеження предметів.

Узагальнений сенсорний досвід, накопичений людством за всю історію його розвитку, утворює систему сенсорних еталонів. Кожний сенсорний еталон має своє словесне позначення: міра ваги, міра довжини, кольоровий спектр, розташування нот на нотному стані, плоскі та об'ємні геометричні фігури тощо [36, с.21].

У дошкільному дитинстві відбувається тривалий і складний процес засвоєння сенсорних еталонів. В перші роки життя у дітей виникають передумови формування сенсорних еталонів. З другої половини першого року життя до початку третього року формуються сенсорні передеталони. У цей період дитина відображає окремі властивості предметів, що мають значення для її рухів (особливості форми, величини предметів, відстані тощо).

Дитина дошкільного віку користується предметними еталонами: співвідносить образи, властивості предметів з предметами (оранжевий колір - «морквинка», квадрат - форма кишені або хустинки). Переважно цей період триває до межі між п'ятим і шостим роками життя, хоч може й продовжитись, якщо дорослі регулярно пропонують предметні еталони в діяльності дитини.

Співвідносити якості предметів із засвоєними загальноухваленими еталонами (сонце – як куля, лимон і огірок – овальної форми) діти починають в старшому дошкільному віці. Еталонами кольору для дитини цього віку є сім кольорів спектру та

їх відтінки, еталонами форми – геометричні фігури, еталонами слухового сприймання - «решітка фонем» рідної мови, звуковисотна шкала музичних звуків.

Не тільки на заняттях, а й у повсякденному житті (наприклад, під час ознайомлення з властивостями води, повітря, піску тощо) необхідно активно розвивати сприймання дитини [15, с.52].

Оскільки провідною діяльністю дитини раннього віку є предметно-маніпулятивна, у цей період завдання сенсорного виховання вирішують в маніпулятивній і предметній діяльності. Пізніше використовуються інші види діяльності: конструктивна, образотворча, трудова, ігрова тощо. Кожна з них має свою сенсорну основу. Вдосконалення будь-якої діяльності залежить від рівня сенсорного розвитку дитини.

Гострота відчуттів змінюється залежно від змісту діяльності, її мотивів, оскільки різні ознаки предметів виступають у своєму життєвому значенні. Засвоївши певну ознаку в одному виді діяльності, дитина використовує її в інших видах (наприклад: навчилась розрізняти колір у дидактичній грі – застосовує в малюванні).

У розвитку чуттєвого пізнання важливе місце належить мові: слово дає змогу позначити нову ознаку. Словесне позначення ознак і властивостей предметів сприяє усвідомленому їх сприйняттю, чіткому розрізненню [19, с. 779].

Зміст сенсорного виховання містить широкий спектр ознак і властивостей предметів. Їх дитина повинна досягнути саме в дошкільному дитинстві. Йдеться про ознайомлення із різними величинами, формами, смаками, запахами, кольорами, фактурою, масою, звучанням предметів навколишнього світу, орієнтування в часі та просторі, розвиток мовного й музичного слуху.

Методика сенсорного виховання передбачає навчання дітей

обстеження предметів, формування уявлень про сенсорні еталони.

Засвоєння сенсорних еталонів та оволодіння способами обстеження різних предметів – важливі складові сенсорного розвитку дитини. Для такого засвоєння дитина повинна бути підготовленою. В Державному стандарті дошкільної освіти вводиться нове поняття – предметно-практична компетентність. Основні аспекти її: формування компетентності відбувається в процесі розв'язання конкретних практичних завдань та під час активної діяльності; високий рівень активності дітей досягається за рахунок посиленої мотивації; обов'язковим етапом предметно-практичної діяльності, що впливає на конкретні пізнавальні результати, є рефлексивний аналіз та самоаналіз [5, с. 3].

Основним завданням сенсорного розвитку є запам'ятовування, мислення, уяви, які будуються на основі образів сприйняття, та є результатами їх переробки. Тому

Ефективний розумовий розвиток неможливий без опори на повноцінне сприйняття.

Загальновідомо, що сенсорний розвиток пов'язаний не тільки з формуванням розумових здібностей дитини, розвитком її мови, а й здійснює вплив на становлення сенсорних відчуттів. З усіх почуттів, що дають найбільш яскраві враження і, отже, позитивно впливають на розвиток сенсорики, перше місце належить зору і слуху.

Реалізація завдань сенсорного розвитку відбувається щоденно: в повсякденному житті і під час організованого навчання. Найдоцільнішими формами організації навчання вважаються дидактичні ігри і вправи, ігри-заняття, самостійну діяльність. Завдання сенсорного розвитку проходять через всі завдання програми розвитку дитини, зокрема програми виховання і навчання дітей «Дитина» та вирішуються в комплексі в ході ігор-занять різних видів [13].

Ознайомлюючи дітей з формою, величиною і кольором педагог передбачає поступове ускладнення матеріалу. Динаміка ускладнення полягає в тому, що рух відбувається від елементарних завдань на групування однорідних предметів за різними сенсорними якостями до співвіднесення різноманітних предметів за формою, величиною і кольором. У подальшому відбувається врахування цих ознак і властивостей в елементарній продуктивній діяльності. Необхідно пам'ятати, що дітей спочатку знайомлять з формою і величиною предметів, бо їх можна обстежувати шляхом дотику, а потім – з такою сенсорною властивістю, як колір, який обстежується зором [26, с. 10].

Передбачено послідовне ознайомлення дитини з різко відмінними властивостями предмета (круглою – квадратною формою, синім – червоним кольором), а потім з більш близькими ознаками (кругла – овальна форма, жовтий – оранжевий колір).

При ознайомленні з різними ознаками предметів важливо спонукати дитину до запам'ятовування ознак, а не до використання їх назви у власній мові. Головне, щоб дитина вміла враховувати ознаки предметів під час дії з ними. І не важливо, якщо трикутник дитина буде називати кутником або дахом, а квадрат – хустинкою. Займаючись із дітьми, педагог повинен використовувати назви форм і кольорів, але не вимагає цього від вихованців. Досить, щоб діти навчились правильно розуміти слова: «форма», «колір», «величина». Виключенням тут є лише величина предметів, яка не має «абсолютного» значення. Вона сприймається лише в порівнянні з величиною іншого предмета. Предмет оцінюється, як великий порівняно з іншим предметом, котрий у цьому випадку є маленьким. І це відношення може бути зафіксоване в словесній формі.

На кінець третього року життя у дитини з'являються сталі зразки для порівняння – це добре знайомі йому предмети, які мають

яскраво виражену форму. Наприклад, предмети трикутної форми малюк визначає, як будиночок, а круглої – як м'ячик. Це говорить про те, що в дитини існують уявлення про властивості предметів і ці уявлення закріплені за конкретними предметами.

Орієнтовні форми роботи з дітьми з ознайомлення з властивостями предметів наведено у Додатках А, Б.

1.3. Ігрова діяльність як засіб сенсорного виховання дошкільників

Серед складників результату дошкільної освіти гра посідає чільне місце. Саме вона визнається головним інструментом досягнення результату в гармонійному розвитку, фундаментом формування життєвої компетентності [35, с. 3].

Навчальна діяльність, яка визнається як провідна для дітей молодшого шкільного віку, формується за рахунок активного залучення дітей дошкільного віку до гри. Адже саме гра впливає на успішне набуття умінь та соціальних навичок. В процесі участі в різноманітних іграх дитина вчиться контролювати життєві ситуації та розв'язувати проблеми.

Педагоги різних країн світу наголошують на важливості довільної ігрової діяльності, під час якої діти досліджують світ, активно експериментують, спілкуються з іншими людьми.

В Конвенції ООН про права дитини (стаття №31) проголошено право дитини на гру. Визначення поняття «дитячі ігри» задекларовано у розділі «Юридичний аналіз»: «Ігри дітей – це акти, дії або процеси, які ініціюють, контролюють та організують самі діти; вони проводяться там, де для цього існують можливості. Особи, які опікуються дітьми, можуть сприяти створенню умов, у яких проводяться ігри, але самі ігри мають необов'язковий характер, виходять із внутрішньої мотивації дітей та проводяться самі по собі, а не з якою-небудь метою» [24, с. 4].

Створення сприятливих умов для особистісного становлення дітей, забезпечення їх збалансованого розвитку, розвиток ціннісного становлення до світу природи, культури, людей, себе, узгодженість у житті основних тенденцій до самореалізації, саморозвитку та самозбереження повинні бути у полі постійної уваги педагогів. Формування життєвої компетентності – головна мета дошкільної освіти в Україні [20, с.97].

Педагоги та батьки спільно реалізують завдання забезпечення активної соціальної практики для особистісного зростання. Це передбачає, що дитина буде опановувати навички усвідомлення своїх потреб, усвідомлення своїх можливостей розуміти й соціально адекватними способами виражати емоції [23].

У старшому дошкільному віці з'являються нові, важливі для подальшого шкільного життя освітні результати, адже дитина в цей період проживає останній та особливо значущий період дошкільного дитинства. Закріплюється довільність психічних процесів – уваги, пам'яті, сприйняття тощо. Цим пояснюється здатність свідомо регулювати свою поведінку, адекватно реагувати на зміни в уявленнях про себе. Як наслідок – зміни в самооцінці дитини.

Поява довільності – вирішальна зміна в діяльності дитини, коли метою останньої стає здатність свідомо впливати на власну поведінку. Діти старшого дошкільного віку відрізняються більшими фізичними і психічними можливостями, ніж діти середньої групи. Вони опановують головні рухи. Фізично дитина стає міцнішою. Фізичний розвиток, як і раніше, пов'язаний з розумовим. У цей час відбувається різнобічний розвиток дитини.

Активне привласнення культурних надбань людства є природним для дошкільного дитинства. Ігрова діяльність забезпечує дитині прийняття системи ціннісних уявлень про навколишній світ, відношення до себе та оточуючого світу [17, с. 8].

Гра – один з головних видів діяльності дошкільнят, в якій з допомогою уяви вони відображають навколишню дійсність. Гра займає особливе місце в педагогічному процесі. Гра для дошкільників – спосіб пізнання навколишнього. Одним із положень педагогічної теорії є визнання гри як форми організації життя і діяльності дітей дошкільного віку. У сучасній педагогічній теорії гра розглядається як провідний вид діяльності в дошкільному віці. Провідне положення гри визначається не кількістю часу, який дитина їй присвячує, а тим, що вона задовольняє його основні потреби. За допомогою гри зароджуються і розвиваються інші види діяльності; гра в найбільшій мірою сприяє психічному розвитку.

Н.Кудикіна розробила науково обґрунтовану теорію ігрової діяльності дітей дошкільного та молодшого шкільного віку; схарактеризувала сутність гри, обґрунтувала психологічну структуру ігор різних видів, здійснила їх класифікація; висвітлила механізм трансформації гри у продуктивну діяльність; розкрила специфіку методики керівництва інтелектуальними іграми дітей старшого дошкільного віку [26].

Дитяча гра – це діяльність, яка відбувається одночасно у двох планах. З однієї сторони, гра передбачає умовність ситуації та у своєму складі має певні умовні елементи. З іншого боку, в грі має місце певні реальні дії та відносини, оскільки дітям необхідно домовлятися про те, що відбувається у грі [14, с. 245].

Під час гри дитина вчиться володіти компонентами, властивими будь-якій іншій діяльності: ставить мету, планує, прагне результату.

Гра – відображення життя в процесі наслідування дорослих. Дитина по-своєму комбінує враження від оточуючого світу з особистими почуттями та емоціями. Дитина реалізує свою «життєві надбання» в задумі гри і в пошуку засобів для її реалізації. У грі діти одночасно і основні сценаристи та виконавці ролей. При цьому не

відбувається тривале обдумування виконання ролей. Діти спонтанно висловлюють власні думки та переконання, які з'являються безпосередньо в певний час. Дитяча ігрова діяльність завжди спонтанна та імпровізована.

В своїх іграх діти починають активне спілкування з іншими людьми. Об'єднуючим фактором стає загальний задум, спільні зусилля до того, щоб відчувати неповторні ігрові емоції та переживання. Гра дає можливість відчувати себе учасником спільного дійства, реально та неупереджено оцінити вчинки інших дітей та свої власні дії. Творча колективна гра є школою виховання почуттів дошкільника [27].

Втілення життєвих вражень в грі – процес складний. Вибір ігрової ролі залежить від інструментів, своїх мрій про подальше доросле життя. Важливо те, що дитина починає усвідомлювати свою участь в суспільних процесах. Під час гри дитина набуває загальних уявлень про значення різних професій та видів діяльності дорослих людей.

Важливим у грі є розумовий розвиток дитини. Він невіддільний від естетичного, фізичного; він дає змогу краще орієнтуватися в моральних нормах, бачити красу в довкіллі [28, с. 112].

В грі розвиваються творчі здібності дошкільника. Гра дарує дітям радісний настрій, відчуття своїх позитивних успіхів, задовольняє потребу в активній діяльності. Якщо позбавили дитину можливості вільно гратися, навіть в сприятливих умовах, вона не зможе повноцінно розвиватися. Гра забезпечує гармонійне формування всіх сторін дитячої особистості.

Знання, отримані в дитячому садку та у різних життєвих ситуаціях, знаходять втілення в грі. Відтворюючи різні події життя, епізоди з казок і оповідань, дитина розмірковує над тим, що бачила, про що їй читали і говорили, сенс багатьох явищ, їх значення стає для неї більш зрозумілим.

Наразі дорослому відводиться місія трансляції дошкільникам ігрового досвіду. Раніше цю роль повинні були виконувати старші діти у спільних іграх з молодшими дітьми. Саме значимі для дитини дорослі відіграють провідну роль в опануванні ігрової компетентності [30, с.2].

Пізнавальна активність, проявляється лише за певних умов та в певному розвивальному середовищі. До таких умов відносять використання технології мультисенсорного підходу, який використовується в умовах дошкільної освіти [10].

Середовище, у якому відбуваються події життя дитини, суттєво впливає на її розвиток. Дитину оточує предметний, предметно-просторовий, соціальний світ. Все це повинно здійснювати розвивальний вплив.

Простір для активної життєдіяльності дитини та позитивні умови для навчання і виховання забезпечує заклад дошкільної освіти.

Вихователі та працівники дошкільних установ повинні забезпечити дітям розвивальне предметне, природне, просторове і соціальне середовище. При чому обов'язковою є організація освітнього процесу на основі особистісно-орієнтованої моделі виховання і навчання. Все, що оточує вихованців ЗДО та впливає на них, повинно забезпечувати комфортне перебування на основі взаємодії з однолітками і дорослими [9, с. 2].

Необхідно дотримуватися основних принципів побудови й організації розвивального предметного середовища. Йдеться про комплексування і зонування; стабільність і динамічність, активність, самостійність, креативність і творчість, забезпечення емоційного благополуччя кожної дитини з урахуванням статевих і вікових особливостей [6].

Якщо дитину оточує безбарвне предметно-ігрове середовище та змістова незаповненість, це спричиняє негативний вплив на емоційну сферу та гальмує розвиток особистості. Інша крайність –

перенасичене предметне середовище. Воно також негативно впливає на емоційний та психічний стан дітей. Лише оптимально організоване предметно-ігрове, динамічне, варіативне середовище має розвивальний вплив, мобілізує процеси мислення, спонукає до активної пізнавальної діяльності[29, с. 12].

Групове приміщення ЗДО, тематичні центри, зони різних видів діяльності повинні бути забезпечені дидактичним, розвивальним матеріалом. Їх використання спонукатиме дітей до роздумів, аналізу, викликає бажання виявити активність, дослідити, перевірити, з'ясувати різні питання.

І нині в Західній Європі активно здійснюється пошук створення такого середовища, в якому передбачалися б особливості та перспективи розвитку дітей, їх диференційовані потреби. Зокрема, деякі педагогічні новації широко застосовуються у практиці дитячих садків Німеччини, де особливу увагу звертають на невербальний і образний характер педагогічних впливів. Цілеспрямовано створюється таке предметно-ігрове середовище з активним використанням верхньої частина приміщення – так званий «третій вимір». Це можуть бути антресолі, верхні галереї, східці з поручнями. Всі конструкції дерев'яні, балки та кріплення не сховані від дитячих очей, аби малята були впевнені в надійності споруди.

Оскільки відбувається у розвивальному середовищі розгортаються різноманітні події, їх можна виділити в окремі специфічні простори, що переплітаються та взаємодіють один з одним, складаючи єдине ціле. Зокрема, структура середовища інтелектуального розвитку і творчості складається з ігрових кімнат для кожної вікової групи, спеціалізованих приміщень для реалізації різних видів творчої діяльності (дизайн-студія, танцклас, студія образотворчого мистецтва, театральна студія, музична зала тощо) та універсальної (для всіх вікових груп) ігрової зони.

Такти чином, можна зробити висновок, що розвивальне предметне середовище задовольняє численні потреби щодо розвитку дитини та становлення її творчих здібностей. При цьому важливо пам'ятати, що для кожного вікового періоду предметно-ігрове середовище має свої особливості та специфічні характеристики.

Наприклад, у групах раннього віку краще створити окрему універсальну ігрову зону, яка відділена від тематичних ігрових зон, оскільки малята потребують більшої уваги, постійного нагляду й керівництва з боку педагогів. Їх вікові можливості ще обмежені, тому навантаження мають бути значно менші, ніж на дітей старшого віку. Територія групових приміщень повинна мати гойдалки, тунелі, кубики з отворами для лазіння і пролізання, різні споруди для модулі для активної рухової діяльності.

Старшим дошкільникам пропонуються різні матеріали для підготовки до навчання в школі: посібники з цифрами, настільно-друковані ігри з цифрами та літерами, ребуси, головоломки, друковані літери, слова, таблиці. Також слід у вільному доступі розмістити матеріали, що стимулюють розвиток пізнавальної активності дітей – дитячі енциклопедії, ілюстровані видання про тваринний та рослинний світ, дитячі журнали, альбоми. Обов'язково виділяється місце для дидактичних ігор математичного змісту, причому таких, де б діти могли б виявляти самостійність у виборі матеріалу [33, с. 363].

Для зручності проведення дидактичних ігор повинні бути столики та місця для комфортного розміщення. Зона для моторних ігор – це лабіринти, шведські стінки, драбинки, доріжки і майданчики для їзди на велосипедах, педальних машинах тощо.

Обладнання та матеріали для конструктивних ігор передбачає мобільність, невелику вагу, безпечність в користуванні.

Отже, в дошкільному закладі створюється середовище для повноцінного розвитку дитини, простір для її активної життєдіяльності.

РОЗДІЛ 2.

Експериментальна перевірка ефективності методів і прийомів розвитку сенсорно-пізнавальної сфери дітей старшого дошкільного віку

2.1. Дослідження рівня сенсорного розвитку старших дошкільників

Для вивчення ігрової діяльності та специфіки її впливу на розвиток сенсорно-пізнавальної сфери дітей старшого дошкільного віку нами було проведено емпіричне дослідження, яке проходило в ЗДО № 80 комбінованого типу Херсонської міської ради за участю 10 дітей шостого року життя.

Мета дослідження: виявити рівень сенсорного розвитку старших дошкільників і спроектувати ігрові заняття, що забезпечують сенсорний розвиток дітей дошкільного віку через дидактичні ігри.

Дослідження проходило в кілька етапів:

- 1 етап - підготовчий (підбір методів і засобів діагностики);
- 2 етап – констатувальний (виявлення рівня розвитку сенсорних еталонів);
- 3 етап – перетворювальний (проведення формувального етапу дослідження, реалізація і оцінка виконаної роботи);
- 4 етап – заключний (проведення контрольного етапу дослідження, систематизація, узагальнення результатів).

Дослідно-пошукова робота проводилася за допомогою поєднання наступних діагностичних завдань: «Угрупування іграшок» (методика Л.А. Венгера), «Розбери і склади матрешку» (методика Е.Стебелевої), «Склади розрізну картинку» (методика Е. Стребелевої), «Збери квітку», «Який предмет на дотик» (методика М. Земцева) [36].

Спираючись на теоретичні дослідження Л.Венгера, Е.Стребелевої, М. Земцева були виявлені і систематизовані за критеріями і рівнями особливості сенсорного розвитку дітей старшого дошкільного віку (таблиця 2.1).

Критерії:

1. Сприйняття форми, уміння використовувати геометричні еталони.
2. Сприйняття величини.
3. Сприйняття предметного зображення на зображенні.
4. Сприйняття кольору.
5. Тактильне обстеження предметів.

Таблиця 2.1

Характеристика сенсорного розвитку дітей старшого дошкільного віку

Рівень	Показники	Бали
Високий	Дитина сприймає і розуміє завдання, виконує його за зразком, зацікавлена в кінцевому результаті, самостійно виконує завдання або після одноразового показу дорослим.	15-20
Середній	Дитина виконує завдання, не завжди з урахуванням зразка, використовує метод вибору варіантів, після навчання справляється із завданням, демонструє зацікавленість в кінцевому результаті	10-14
Достатній	Завдання виконується без орієнтації на зразок – еталон, після навчання дитина не переходить до самостійного способу діяльності, байдужа до кінцевого результату.	6-9
Низький	Дитина не розуміє і не виконує завдання, демонструє неадекватні дії.	0-5

У даній роботі основним діагностичним методом обрано тестові завдання в ігровій формі та спостереження за поведінкою і діяльністю дітей. Для визначення рівня сенсорного розвитку дітей шостого року життя були відібрані діагностичні завдання, які дозволяють комплексно оцінити особливості формування освоєваних сенсорних еталонів (таблиця 2.2).

Таблиця 2.2

Зміст діагностичних завдань

Показники	Мета	Зміст	Матеріали
І.Форма (методика Л.Венгера)	Виявлення рівня розвитку сприйняття форми, уміння використовувати геометричні еталони (зразки) для визначення загальної форми конкретних предметів, групування за формою.	Сприйняття форми, уміння використовувати геометричні еталони (зразки) для визначення загальної форми конкретних предметів, групування за формою обстежувальної іграшки, уточнення схожості форми, розкладення по різним коробкам.	Три коробки (без верхніх кришок) одного кольору із зображеними на них еталонами (розмір 4x4 см.). На першій (на передній стінці) зображений квадрат, на другій - трикутник, на третій - круг. Набір з 24 предметів в мішечку: 8 - схожі на квадрат (кубик, коробок, квадратний гудзик тощо), 8 - схожі на трикутник (конус, ялінка, тощо), 8 - схожі на Круг (монета, медаль, круглий гудзик тощо)

<i>Продовження таблиці 2.2</i>			
2. Розмір (методика Е.Стребелевої)	Визначення ступеня практичного орієнтування дитини на розмір об'єктів, а також наявності дій співвідношення, усвідомлення вказівного жесту, навички наслідування дій дорослого	Скласти матрешку із чотирьох частин	4 матрешки (від меншої до більшої)
3. Зорове сприйняття (методика Е.Стребелевої)	Визначення ступеня розуміння цілої предметної картини	Скласти предметні картини, розділені вертикально на 3 частини	Дві однакові предметні картини, одна з яких розрізана на три частини
4. Колір	Визначення кольору предмета і називання саме цього кольору, розташування предметів за зразком	Накласти пелюстки одна на одну, називаючи кольори	Картки, на яких зображено стебло із серцевиною, різнокольорові пелюстки (червона, жовта, оранжева)
5. Тактильне обстеження (методика М.Земцева)	Визначення навичок тактильного обстеження предметів (дорослий пропонує дитині предмети, викладені на столі, дитина виконує завдання із заплющеними очима)	Дорослий пропонує на дотик визначити, назвати та схарактеризувати предмет	Овочі: картопля, помідор, огірок; фрукти: яблуко, груша, апельсин; іграшки: дерев'яна матрешка, м'яке ведмежа, пластмасовий кубик, наждачний папір

В процесі виконання діагностичних завдань проводиться спостереження за поведінкою дітей.

Слід звернути увагу та зафіксувати:

- бажання взаємодіяти з дорослим; розуміння завдання; вміння знайти помилки в своїх діях; інтерес до підсумку діяльності;
- варіант виконання завдання (індивідуально, після демонстрації, після колективних дій, невиконання);
- реакція дитини на результат виконання завдання (конкретна аналогічність моделі дорослого, неявна згода, невиконання).

Для кількісної оцінки рівня сенсорного розвитку за виділеними критеріями враховується кількість балів, які отримує кожна дитина за виконанні завдання:

- високий рівень - 5 завдань, виконані правильно (5 балів)
- середній рівень - 4 завдання, виконані правильно (4 бали)
- достатній рівень - 3 завдання, виконані правильно (3 бали)
- низький рівень 1-2 завдання, виконані правильно (1-2 бали).

Завдання дозволяють виявити проблемні місця в формуванні сенсорних еталонів, підібрати відповідні завданням психолого-педагогічні умови як в роботі з групою дітей, так і індивідуально з окремими дітьми.

Розглянемо докладніше результати діагностики сенсорного розвитку дітей в досліджуваній групі, проаналізуємо якість виконаних дітьми завдань, швидкість та усвідомленість дій.

Діти по-різному справлялися із виконанням завдань, витрачали час як на обдумування, так і на виправлення своїх помилкових дій. Серед групи дітей були такі, що не справилися із виконанням завдань взагалі.

У Таблиці 2.3 представлено результати визначення рівня сенсорного розвитку дітей старшого дошкільного віку.

Таблиця 2.3

Кількісний аналіз рівня сенсорного розвитку дітей старшого дошкільного віку

№	Ім'я дитини	Форма	Розмір	Зорове сприйняття	Колір	Тактильне обстеження	Бал	Рівень
1	Ігор П.	+	+	+	+	+	5	В
2	Юлія І.	+	+	-	+	+	4	С
3	Каріна С.	+	+	+	+	-	4	С
4	Влад Д.	-	+	+	+	-	3	Д
5	Поліна П.	+	+	+	-	-	3	Д
6	Кіра В.	-	+	+	+	-	3	Д
7	Рита С.	-	-	-	+	-	1	Н
8	Антон Т.	+	-	-	+	-	2	Н
9	Олег Р.	-	+	-	-	-	1	Н
10	Ігор Л.	+	-	+	-	-	2	Н

У таблиці відмічені знаком «+» завдання, які дитина виконала самостійно, знаком «-» відзначені завдання, які не виконані дитиною або виконані з допомогою дорослого.

Зупинимося детальніше на аналізі результатів проведення кожного діагностичного завдання.

Завдання 1. Форма.

В ході діагностичного дослідження було виявлено, що у старших дошкільників за сприйняттям форми 60% дітей розуміють і правильно виконують завдання, групують іграшки за формою: Ігор П. впорався з усіма завданнями з першого пояснення, іншим завдання довелось повторити, після чого відбулося правильне його виконання; 20% дошкільників знаходяться на середньому рівні: Юлія І. вибирала іграшки, не завжди орієнтуючись на зразок - еталон, після пояснення почала співвідносити форму зі зразком, 30% дітей знаходяться на

достатньому рівні: Рита С. не звертала увагу на зразок, після пояснення вихователя продовжувала виконувати завдання без урахування основних принципів; 30% дітей мають низький рівень розвитку даного сенсорного еталона: Олег Р. так і не усвідомив правильність виконання завдання навіть після багаторазового пояснення, вдале співвідношення форм було швидше випадковим.

Завдання 2. Розмір.

При визначенні розміру предметів тільки 20% дітей показали високий рівень: Ігор П. і Каріна С. легко впоралися із завданням, правильно підібрали частини і склали матрешку; 30% дітей продемонстрували середній рівень: Юлія І., Поліна П. і Кіра В. склали фігуру після повторного показу зразка; 20% дітей показали достатній рівень: Влад Д. і Олег Р. діяли з матрешкою, не враховуючи її величини, після навчання спробували самостійно виконати завдання; 30% дітей показали низький рівень сприйняття розміру предметів: Антон Т., Рита С., Ігор Л. не змогли виконати завдання.

Завдання 3. Зорове сприйняття.

Завдання на зорове сприйняття картинки виконали у цілому 60% дошкільників, проте по-різному співвідносили частини картинки: Поліна П. та Кіра В. змогли скласти її, випереджаючи озвучування завдання; 20% дошкільників показали середній рівень, вони намагалися поєднати частини в цілу картинку, але без допомоги не змогли це зробити, 40% дітей показали достатній рівень: Ігор Л. зрозумів завдання, але не усвідомив, що частини потрібно з'єднати в єдине ціле, Ігор П., Каріна С., Влад Д. досягли результату скоріше випадково; 40% дітей виявили низький рівень: Юлія І, Антон Т., Олег Р. взагалі не зрозуміли завдання. Рита С. складала довго частини картинки, проте безуспішно.

Завдання 4. Колір.

За сприйняття кольору 70% дітей справились із завданням, 30% показали високий рівень: вони впоралися із завданням, з першої спроби

правильно назвали всі кольори; Кіра В. спочатку назвала колір помилково, але відразу самостійно змінила відповідь на правильний варіант. 20% дітей показали середній рівень: Рита С. назвала правильно колір пелюстки, але не змогла скласти їх за зразком, після словесної інструкції завдання було виконано, Антон Т. мав труднощі з назвою деяких квітів, але зміг викласти пелюстки по зразком. 20% дітей показали достатній рівень: прийняли завдання, але не зрозуміли, що частини потрібно зібрати в єдине ціле, після навчання не змогли перейти до самостійного виконання завдання. 30% дітей показали низький рівень: Олег Р. та Ігор Л. не зрозуміли завдання. Поліна П. навіть не намагалася його виконати, почала просто маніпулювати із пелюстками, навіть розірвала одну.

Завдання 5. Тактильне обстеження.

Це завдання виявилось найскладнішим для групи дітей. Результати найнижчі з усіх виконаних дій. Лише 20% дітей справилися із завданням: Ігор П. і Юля І. змогли тактильно обстежити предмети методом спроб, помилялися, виправлялися, але були зацікавлені в кінцевому результаті. Останні учасники прагнули обстежити предмети, але не змогли назвати правильно, яких саме предметів вони торкаються навіть при допомозі дорослого.

В цілому, за підсумками виконання всіх завдань виявлено, що максимальний результат продемонструвала 1 дитина (Ігор П.), він самостійно та правильно виконав всі 5 завдань. Він уважно сприймав навчання педагога, виконував всі дії за зразком, правильно обстежував предмети, порівнював їх за формою і величиною, називав їх колір. За інструкцією дорослого він правильно відшукував об'єкти такого ж кольору, орієнтувався в контрастних розмірах.

Найнижчий результат показали 4 дитини (Рита С., Антон Т., Олег Р., Ігор Л.), які змогли самостійно виконати по 1-2 завдання.

Двоє дітей (20%) продемонстрували середній рівень сенсорного розвитку. Вони змогли впоратися самостійно з 4 завданнями. Діти шляхом проб і зіставлень відшукували об'єкти конкретного кольору, орієнтувалися в розмірах, обстежували предмети, з'єднували частини в ціле, за допомогою педагога. Після показу певних дій продовжували виконувати, проявивши зацікавленість в результаті своєї діяльності.

Троє дітей (30%) показали достатній рівень сенсорного розвитку. Вони не орієнтувалися на зразок, після пояснення педагога продовжували виконувати завдання без урахування основних правил. Вони діяли з предметами, не враховуючи їх величини, після навчання не перейшли до самостійного виконання завдання.

Четверо дітей (40%) продемонстрували низький рівень сенсорного розвитку, виконавши одне-два завдання. Вони не завжди розуміли, що треба робити, після пояснення діяли неадекватно.

Таким чином, було виявлено, що у старших дошкільників, які були задіяні у діагностиці, переважає низький і достатній рівень розвитку сенсорних еталонів. Високий рівень спостерігається тільки у однієї дитини. Це свідчить про необхідність цілеспрямованої роботи з дітьми щодо сенсорного розвитку, використовуючи різні засоби, зокрема, дидактичні ігри.

2.2 Ігрові завдання для розвитку сенсорно-пізнавальної сфери старших дошкільників

Для того щоб забезпечити сенсорно-пізнавальний розвиток дітей на формуальному етапі експерименту нами була проведена робота: розроблено та апробовано комплект дидактичних ігор, що забезпечують сенсорний розвиток дітей старшого дошкільного віку.

Розвиваючи сенсорно-пізнавальну сферу дітей, слід дотримувалися наступних принципів:

- послідовне і планомірне ознайомлення дітей із сенсорною культурою;
- використання в діяльності дитини елементів гри;
- поступове ускладнення розвиваючих завдань;
- залучення батьків до формування сенсорних навичок у дітей старшого дошкільного віку [18].

Розпочинається робота з дітьми з розвитку їх допитливості, проведення бесід, розповідей про предмети, їх властивості, значення, зовнішній вигляд (форма, колір, розмір, якості), в результаті чого удосконалювалося і розвивалося сприйняття.

Усі заходи необхідно проводити в добре освітленому, провітрюваному груповому приміщенні. Для кожної дитини обов'язково передбачається окреме робоче місце, стіл, стілець. Був представлений необхідний матеріал: дидактичні ігри, наочно-інформаційні посібники, художня література. Системна робота по формуванню сенсорних еталонів повинна бути представлена в будь-яких видах діяльності протягом усього часу перебування дитини в дошкільному закладі: на заняттях, під час прогулянки, в різних іграх [28, с. 83].

Був створений центр сенсорного розвитку в групі, до якої увійшли іграшки, для розвитку дрібної моторики: сенсорні килимки, прищіпки, намиста, непридатний матеріал, природний матеріал, кришки, шнурівки, великі пазли, шишки, камені, крупи, масажні м'ячі. Для сприйняття величини і форми в центр було включено пірамідки; за допомогою них діти вчилися нанизувати кілечка, з'єднувати, роз'єднувати, складати по спадаючій і зростанню, порівнювати їх один з одним; геометричні фігури-вкладиші: конуси, циліндри, куби.

Предмети-вкладиші допомагають дітям пізнавати не тільки форму, величину, але і простір, співвідношення предметів. Особливу увагу можна приділити викладанню різних предметів в коробки різної величини. Для того, щоб сформувати еталони кольору в сенсорний

центр помістили привабливі іграшки, пофарбовані в чисті світлові тони середньої світлості і яскравості, виготовлені з шовку, пластмаси, картону, пластика. Дітям пропонувалися книги з ілюстраціями і картинками, навчальні розмальовки, кольорові палички, мозаїки, пірамідки.

Для розвитку тактильних відчуттів використовувалися панно-іграшки з тканин різної фактури (шорстка, гладка, ворсиста – наждачний папір, липучка, шовк, атлас, сукно, хутро, пух і т.п.), природний матеріал (шишки, жолуді, камінчики, каштани, мушлі), «тактильний килимок» (панно зі зйомними деталями з різних матеріалів з кишенями на гудзиках, замочках, гачках тощо).

Для розвитку дрібної моторики нами використовувалися предмети – вкладиші, стрижні для нанизування кілець, коробочки для проштовхування фігур, дидактичні іграшки, які включають різні види застібок (гудзики, кнопки, липучки, гачки, блискавки).

Нами були виготовлені атрибути для дослідів і підібрано обладнання для сенсорного розвитку – гри з кольоровим конструктором великого розміру; з пірамідками, різними за розміром, за кольорами, за формою; з матрьошками; геометричними вкладишами, мозаїка: настільна та на підлозі, настільно-друковані дидактичні ігри, самостійні ігри малюків.

Було виготовлено гри – саморобки: «Кольорове доміно», «Кольорові смужки», «Метелики і крила».

У роботі з дошкільниками активно використовувалися дидактичні ігри із сенсорному розвитку. Дидактичні ігри також були розроблені і використані для розвитку основних сенсорних еталонів у дітей для використання протягом одного півріччя.

Багато з цих ігор були пов'язані з обстеженням предмета, з розрізненням ознак, вимагали словесного позначення цих ознак («Чудесний мішечок». «Чим схожі і не схожі). У деяких іграх діти

вчилися групувати предмети з тієї чи іншого якості (кладе в кошик ягоди іграшки круглої форми, збирає в червоне відерце червоні грибочки тощо). Діти порівнювали предмети, що мають подібними і різними ознаками, виділяли істотні з них. В результаті з'явилася можливість підвести дітей до узагальнень на основі виділення істотних ознак, які закріплюються в мові.

Гра «Домалюй фігуру» спрямована на закріплення уявлень дитини про різні форми та їх різновиди, а також розвиває здатність розрізняти ці форми; тренує дрібну моторику рук. Гра «Знайомство із формами» розвиває сприйняття форми предметів у дитини. За допомогою гри «Що це за предмет?» діти набули навичок зорового обстеження і аналізу предметів, а також словесного опису їх форми. Після чого з дітьми проводилися дидактичні ігри, спрямовані на формування сенсорних еталонів: кольору («Різнокольорові крапельки», «Метелики, летіть до квіточок!», «Веселкові кольори», «Відгадай предмет»).

Гра «Чарівні крижинки» спрямована на закріплення уявлень дитини про основні кольори спектру, розвиток вміння створювати відтінки кольорів за допомогою змішування фарб. Перед початком гри з дітьми проводилися бесіди про те, що таке лід, крижинки, як вони утворюються і як можна зробити кольорові сніжинки, їм пояснювалося, що кольорові крижинки утворюються, якщо заморозити кольорову воду.

Гра «Метелики, летіть до квіточок!» дала можливість познайомити дитину з поділом кольорів на теплі і холодні, допомагає розрізняти відтінки метеликів та квітів по насиченості, а також зіставляти і узагальнювати предмети за кольорами. Для гри запрошувалися відразу кілька дітей.

Гра «Веселкові кольори» допомогла закріпити уявлення дитини про різні кольори та відтінки, а також розвинути вміння розрізняти предмети різних кольорів. Під час гри «Відгадай предмет?» діти вчилися розрізняти і називати кольори і їх відтінки. Для гри

використовувався інтер'єр кімнати, а також предмети, які знаходяться навколо вас.

Потім були підібрані гри на формування сприйняття величини. У грі «Машинки шикуються» вдосконалюється вміння розрізняти і впорядковувати предмети за величиною. Гра «Порівняй предмети» спрямована на порівняння предметів, які мають різні параметри величини. У грі «Великий, маленький, трохи менше» діти вчилися визначати розмір предметів, закріплювати їх форму. У грі «Довгий, короткий» діти вчилися розрізняти предмети по довжині, вживати в мові терміни: довгий, короткий.

Робота з дітьми щодо сенсорно-пізнавального розвитку велася і в режимних моментах, вона виявлялася в складанні іграшок, розміщенні їх на полицях, враховуючи при цьому форму, величину, колір. Після чого нами були підібрані ігри, які сприяють тактильному сприйняттю старших дошкільників: «Сухі та вологі матеріали», «Пензлики та пухнастики», «Знайди предмет дотиком», «Склади картинку», «Оживи натюрморт». В даних іграх педагог сприяв розвитку тактильних відчуттів, вчив дітей обмацувати предмети, визначати їх якості та властивості. В іграх на розвиток зорового сприйняття («Назви зниклий предмет», «Запам'ятаємо і повторимо», «Утримай поглядом», «Порахуємо мильні бульбашки») ми формували вміння зорово вивчати предмети, порівнювати їх один з одним, розвивати вміння називати предмети, їх колір, властивості.

Роботу по сприйняттю кольору проводили з урахуванням індивідуальних особливостей дітей. Дітям, які добре засвоювали колір, завдання в дидактичних іграх ускладнюються.

2.3 Результати дослідно-експериментального дослідження

По закінченню формувального етапу дослідження була проведена повторна діагностика сенсорного розвитку дітей. В ході контрольного етапу дослідження були використані ті ж методики, які застосовувалися на початку експериментального дослідження.

Розглянемо докладніше результати діагностики сенсорно-пізнавального розвитку дітей досліджуваної групи на підсумковому етапі роботи. Результати представлені у Таблиці 2.4.

Таблиця 2. 4

Кількісний аналіз рівня сенсорного розвитку дітей старшого дошкільного віку

№	Ім'я дитини	1 завдан-ня	2 завдан-ня	3 завдан-ня	4 завдан-ня	5 завдан-ня	Бали	Рівень
1.	Ігор П.	+	+	+	+	+	5	В
2.	Юлія І.	+	+	+	-	+	4	В
3.	Каріна С.	+	+	+	+	-	4	С
4.	Влад Д.	-	+	+	+	+	5	В
5.	Поліна П.	+	+	+	+	+	5	В
6.	Кіра В.	-	+	+	+	+	4	С
7.	Рита С.	+	-	+	-	+	3	Д
8.	Антон Т.	+	+	+	-	-	3	Д
9.	Олег Р.	-	+	-	+	-	2	Н
10.	Ігор Л.	+	-	+	-	-	2	Н

У таблиці відмічені знаком «+» завдання, які дитина виконала самостійно, знаком «-» відзначені завдання, які не виконані дитиною або виконані з допомогою дорослого.

В цілому за підсумками виконання всіх завдань виявлено, що максимальний результат продемонстрували 4 дітей (Микита М., Дарина

В., та Світу Р.). Вони самостійно виконали всі п'ять завдань. Це становить 40%.

Аналіз показує, що 2 дітей самостійно виконали від 4 до 5 завдань. За інструкцією дорослого правильно відшукували об'єкти такого ж кольору, орієнтувалися в контрастних розмірах, а також без ускладнень розрізняли форми і співвідносили їх з площинними моделями на дошці. Не викликали запитань у цих дітей завдання на складання пірамідки і розрізних картинок. Вони легко та ефективно співпрацювали з дорослим. Вони відразу ж обирали завдання, розуміли умови цих завдань та починали їх виконання. Тобто двоє дітей (20%) продемонстрували середній рівень сенсорного розвитку. Вони змогли впоратися самостійно з трьома завданнями. Діти шляхом проб і зіставлень відшукували об'єкти конкретного кольору, орієнтувалися в розмірах, але плуталися в позначеннях контрастних форм, також їм було складно зібрати розрізну картинку.

Двоє дітей (20%) показали достатній рівень сенсорного розвитку. Вони не орієнтуються на зразок, після навчання продовжують виконувати завдання без урахування основних принципів. Вони діяли з предметами, не враховуючи їх величини, після навчання не перейшли до самостійного виконання завдання.

Двоє дітей (20%) залишилися на низькому рівні сенсорного розвитку, виконавши самостійно одне завдання. Вони не зрозуміли завдання в достатній мірі, після навчання продовжували чекати допомоги дорослого.

Таким чином, діагностичні дані, отримані на підсумковому етапі експериментального дослідження показують, що рівень сенсорного розвитку в досліджуваній групі істотно виріс.

В ході дослідження було виявлено, що у діагностованих дітей старшого дошкільного віку по сприйняттю форми 20% дітей перейшли з низького рівня на достатній, 10% з достатнього – на середній, одна

дитина залишилася на середньому рівні, але поліпшила свої показники всередині цього рівня, решта займають високі показники і прогресують в розвитку.

За сприйняття величини 20% дітей піднялися зі середнього рівня на високий і 10% підвищили свої показники з достатнього на високий, зробивши суттєвий «стрибок» в сенсорному розвитку. 10% дітей піднялися з початкового рівня на середній, вони змогли виконати завдання за допомогою методу перебору варіантів, 10% дітей зробили «крок» з низького рівня на середній, 10% дітей залишилися на початковому рівні сприйняття величини, але зробили позитивне зростання всередині цього рівня.

За сприйняття предметного зображення на зображенні 20% дітей підвищили показники з середнього рівня на високий, вони впоралися з завданням, змогли скласти картинку, 10% перейшли з достатнього рівня на високий, 10% досліджуваних підвищили показники з початкового на достатній рівень.

За сприйняття кольору 10% дітей залишилися на середньому рівні, зробивши прогрес всередині цього показника, 10% дітей піднялися з достатнього і середнього рівня на високий, 10% дітей підвищили результати з початкового до достатнього рівня.

За вмінням тактильно обстежити предмети 20% дітей зберегли показники середнього рівня, але зробили прогрес у розвитку в межах цього рівня, 10% дітей продемонстрували прогрес в межах достатнього рівня, 10% підвищили свій рівень з початкового до достатнього.

Таким чином, було виявлено, що в результаті проведеної роботи з дітьми на формувальному етапі експерименту у дітей старшого дошкільного віку підвищився рівень сенсорного розвитку, вони засвоїли еталони форми, кольору, величини. Залишилися діти з низьким і достатнім рівнем розвитку сенсорних еталонів, з ними педагоги будуть проводити індивідуальну роботу.

ВИСНОВКИ

Чуттєве пізнання має виключно важливу роль в період дошкільного дитинства, адже це найбільш сприятливий період формування і вдосконалення діяльності органів чуттів, накопичення уявлень про навколишній світ. Сенсорний розвиток дитини – це розвиток його сприйняття, формування уявлень про зовнішні властивості предметів: їх форму, колір, розмір, положення в просторі тощо. Це становить фундамент розумового розвитку.

Сенсорно-пізнавальна компетентність формується в основному під час ігрової діяльності. Результатом є наявність пізнавальної мотивації, базису логіко-математичних, дослідницьких знань, набутих умінь і навичок (аналізу, порівняння, узагальнення, здійснення самоконтролю), пізнавальний досвід.

У процесі написання магістерської роботи ми дійшли таких висновків:

1. Розумовий розвиток у сучасному суспільстві має свою історію й соціальну природу. Основні його етапи зумовлені способами передачі цього досвіду. В історії дошкільної педагогіки на всіх етапах її розвитку проблема сенсорного розвитку посідала одне з центральних місць. Провідні представники дошкільної педагогіки (Ж.Декролі, Я.Коменський, М.Монтессорі, Є.Тихеева, Ф.Фребель) розробили різноманітні дидактичні ігри та вправи для ознайомлення дітей із властивостями й ознаками предметів. Вчені засвідчили у своїх працях, що розумове виховання можливе в умовах активного пізнання дійсності.

Дослідженнями доведено, що зазначені форми є визначальними в дошкільному віці (через предметні дії, елементарні трудові вміння й навички, способи інтелектуальної діяльності).

2. Сенсорний розвиток дитини дошкільного віку – це розвиток здатності до сприймання навколишнього світу та формування уявлень про зовнішні ознаки предметів: їх форму, величину, колір, положення в

просторі, а також аромати і смакові якості тощо. Він виступає мотивом пізнання предметного світу, формує прагнення здобути якнайбільше знань про навколишнє предметне середовище. Отримує ці знання дитина через органи чуттів. Саме дошкільний вік є найбільш сприятливим для удосконалення діяльності органів чуттів та набуття уявлень про навколишній світ.

3. Гра – один з головних видів діяльності дошкільників, в якій з допомогою уяви вони відображають навколишню дійсність. Гра займає особливе місце в освітньому процесі ЗДО. Гра для дошкільників – спосіб пізнання навколишнього. Одним із положень педагогічної теорії є визнання гри як форми організації життя і діяльності дітей дошкільного віку. У сучасній педагогічній теорії гра розглядається як провідний вид діяльності в дошкільному віці. Провідне положення гри визначається не кількістю часу, який дитина їй присвячує, а тим, що вона задовольняє її основні потреби. За допомогою гри зароджуються і розвиваються інші види діяльності; гра в найбільшій мірою сприяє психічному розвитку.

4. На констатувальному етапі експерименту було виявлено, що у старших дошкільників, які були задіяні у діагностиці, переважає низький і достатній рівень розвитку сенсорних еталонів. Високий рівень спостерігається тільки у однієї дитини. Це свідчить про необхідність цілеспрямованої роботи з дітьми щодо сенсорного розвитку, використовуючи різні засоби, зокрема, дидактичні ігри.

На підсумковому етапі експериментального дослідження результати показують, що рівень сенсорного розвитку в досліджуваній групі істотно виріс. В результаті проведеної роботи з дітьми підвищився рівень сенсорного розвитку, діти освоїли еталони форми, кольору, величини. Діти продемонстрували сформованість знань еталонів геометричних фігур, просторових напрямів, параметрів величини, виявили пізнавальний досвід, що використовується в ігровій діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Анісімова О.Е. Реалізація поглядів Ф.Фребеля у інноваційній освітній технології підготовки фахівців дошкільної галузі. Збірник матеріалів Всеукраїнської інтерактивної науково-практичної конференції «Сучасні проблеми дошкільної та початкової освіти у системі суспільних трансформаційних процесів». Херсон: ТОВ «Борисфен-про», 2019. С. 15-18.

2. Анісімова О.Е. Педагогічна взаємодія вихователя і дітей в ігровій діяльності. Вісник Науково-дослідної лабораторії «Дошкільна освіта: історія, перспективи розвитку в XXI столітті» за матеріалами II Всеукраїнської науково-практичної конференції «Психолого-педагогічний супровід розвитку особистості дитини в умовах закладу дошкільної освіти і сім'ї» (25 листопада 2020 р.). Умань : Візаві, 2020. Вип. VII. С. 17-21

3. Анісімова О.Е., Кабельнікова Н.В. Інтерактивні форми навчання як засіб формування здатності до партнерської взаємодії в професійній діяльності педагогів ЗДО. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах: збірник наукових праць. – Запоріжжя: Класич. приват. ун-т., 2020. - № 71. - Т. 2.. – С. 10-14

4. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція). <https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilna-osvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini>.

5. Безсонова О. Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі. Впроваджуємо оновлений Базовий компонент дошкільної освіти. «Дошкільне виховання», 2021. № 7. С. 3-4.

6. Бурова А. Організація ігрової діяльності дітей дошкільного віку. Тернопіль: Мандрівець, 2013. 296 с.

7. Венгер Л. Воспитание сенсорной культуры ребёнка. М.: Просвещение, 1988. 123 с.

8. Волинець К. І. Місток між теорією і практикою. «Дошкільне

виховання», 1991. № 2. С. 2-3.

9. Волинець К. І. Школа становлення майбутнього фахівця. «Дитячий садок», 2004. № 43 (283). С. 2-3.

10. Вікіпедія [Електронний ресурс] : офіц. веб-портал – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Мультисенсорний_підхід. – Мультисенсорний підхід.

11. Гурковська Т. Л. Альбом розвивальних ігор та вправ для дітей 2-3 років. Сходінками знань (в чотирьох частинах). Харків : Ранок, 2006. 95 с.

12. Дошкільна освіта як складова системи безперервної освіти України (2007–2014) : наук.-допом. бібліогр. покажч. Вип. 2 / НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського ; [упоряд.: Страйгородська Л. І., Філімонова Т. В., Тарнавська С. В. та ін. ; наук. консультант Гавриш Н. В. ; наук. ред. Березівська Л. Д. ; бібліогр. ред. Страйгородська Л. І.]. Київ, 2016. 364 с.

13. Дитина: програма виховання і навчання дітей від двох до семи років. наук. кер. проекту: О.В. Огневюк, К.І. Волинець; наук. кер. програмою: О.В. Проскура, Л.П. Кочина. Мін.осв. і наук., мол. та спорту України. К. : Київ, ун-т ім. Б.Грінченка, 2020. 492 с.

14. Дошкольная педагогика с основами методик воспитания и обучения: учебник для вузов. Стандарт третьего поколения / под ред. А.Г. Гогоберидзе, О.В. Солнцевой. СПб.: Питер, 2013. 464 с.

15. Ігрова діяльність в дошкільній освіті п'ятирічних дітей: навч.-метод. посіб. за заг. ред. проф. Кудикіної Н. В. К.: Київ ун-т ім. Б. Грінченка, 2012. 250 с.

16. Карабаєва І.І. Пізнаємо світ знаків: наук.-метод, компл. К.: Нора-Прінт, 2003. 79 с.

17. Карасьова К. Формуємо ціннісні орієнтири у грі. «Дошкільне виховання», 2015. № 2. С.8-11.

18. Кленкова Г. Методическая разработка по сенсорному воспитанию [Электронный ресурс] Международный образовательный портал Маам.ru URL:

<https://www.maam.ru/detskijsad/metodicheskajazarazrabotka-po-sensornomu-vospitaniyu-674632.html>

19. Кобель Г. Н. Диагностика актуального уровня сенсорного развития детей младшего дошкольного возраста. Молодой ученый, 2016. №6. С. 779-783.

20. Коваленко О.В. Інновації в дошкільній освіті: їх використання та критерії оцінювання. Вісник Інституту розвитку дитини. Вип. 5. Сер.: Філософія, педагогіка, психологія. К.: Вид. НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. С. 93-98.

21. Коваленко О. Просторове моделювання як оригінальний прийом сенсорно-пізнавального розвитку старших дошкільників. Вихователь - методист дошкільного закладу, 2014. № 3. С. 21-26.

22. Коваленко О.В. Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі: поради до освітньої лінії. «Дошкільне виховання», 2012. № 9. С. 32-35.

23. Кононко О. Л. Соціально-емоційний розвиток особистості. К.: Освіта, 1998. 255 с.

24. Кочергіна М. Забезпечимо дитині право на гру. Міжнародний досвід. «Дошкільне виховання», 2018. № 1. С. 4-10.

25. Кудикіна Н. В. Теоретико-методичні засади організації ігрової діяльності дітей. Організація дитячої ігрової діяльності в контексті наступності дошкільної та початкової освіти: навч.-метод. посіб. К.: ВД «Слово», 2010. С. 11-25.

26. Кудикіна Н. В. Теорія ігрової діяльності дітей : монографія ; Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. Київ, 2012. 235 с.

27. Кузьменко В.У. Розвиток індивідуальності дитини 3-7 років : моногр. К.: НПУ імені М. П. Драгоманова, 2005. 354 с.

28. Лисенко Н. В., Кирста Н. Р. Педагогіка українського дошкілля: У 3 ч. Ч. 2 : навч. посібник. К.: Видавничий Дім «Слово», 2010. 360 с.
29. Лохвицька Л.В. Розвивальне середовище для дітей дошкільного віку. «Дошкільне виховання», 2003. № 11. С. 12-14.
30. Любчак Л.В. Методика організації ігрової діяльності: практикум. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. 115 с.
31. Мелёхина И. В. Сенсорное развитие – фундамент умственного развития детей дошкольного возраста. Теория и практика образования в современном мире: материалы VI Междунар. науч. конф. СПб.: Заневская площадь, 2014. С. 136-139.
32. Освітній напрям «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі». «Дошкільне виховання», 2021, № 7. С. 8-10.
33. Поніманська Т.І. Дошкільна педагогіка: підручник. 4-ге вид., переробл. Київ : ВЦ «Академія», 2018. 408 с.
34. Приходько Ю.О. Розвиток відчуттів і сприймань у дітей дошкільного віку (сенсорний розвиток): навч. посіб. К.: НПУ ім. М. Драгоманова, 2001. 133 с.
35. Пірожченко Т., Корнеєва О. Гра дитини. Впроваджуємо оновлений Базовий компонент дошкільної освіти. «Дошкільне виховання», 2021. № 5. С. 3-4.
36. Специальная дошкольная педагогика: учебник для студ. учреждений высш. проф. образования. 2-е изд., перераб. и доп. М.: Издательский центр «Академия», 2013. 352 с.
37. Товкач І. Є. Пізнавальний інтерес старшого дошкільника як одна з важливих передумов формування навчальної діяльності у дитини молодшого шкільного віку. Реалізація наступності до шкільної і початкової освіти: Всеукр. наук.-практ. конф. : зб. матер. К.: КМПУ імені Б. Д. Грінченка, 2009. С. 83-86.
38. Фурман В. В. Дидактические игры, как средство сенсорного воспитания дошкольников. Молодой ученый, 2015. №22. С. 52-59.

39. Улюкаєва І.Г. Історія дошкільної педагогіки : підручник. К. : Видавничий Дім «Слово», 2018. 424 с.

40. Ушинський К. Д. Людина як предмет виховання. Спроба педагогічної антропології. Вибрані педагогічні твори: В 2-х т. К.: Радянська школа, 1983. Т. 1. С. 192 – 463.

41. Щербакова Е. И. Индивидуализация в процессе обучения детей дошкольного возраста. Запорожье : Томаков.типограф., 1992. 14 с.

ДОДАТКИ

Додаток А.

Дидактичні ігри та вправи для сенсорного розвитку дітей старшого дошкільного віку

ВЕЛИКІ І МАЛЕНЬКІ

Мета: Навчити дитину розрізняти предмети за величиною.

Обладнання: Чотири великих і маленьких намистини (приблизно 2 і 1 см) однакового кольору. Шнур або м'яка дрiт, лялька й кошик.

Хід: Вихователь показує дитині гарну ляльку, говорить, що лялька прийшла до малюка в гості і принесла щось у кошичку. Потім вихователь садить ляльку на стіл і, виймаючи з кошика коробочку, показує дитині, що там лежать великі і маленькі намистини і нитка. Сказавши, що лялька попросила малюка зробити для неї гарні намиста, вихователь звертає увагу дитини на те, що намиста можна нанизувати по-різному.

Спочатку вихователь сам показує, як треба збирати намиста, а потім пропонує зробити це дитині. Важливо почати чергування з великою намистини, тому що якщо чергувати намиста навпаки, тобто спочатку брати маленьку, потім більшу, дитині буде важко впоратися із завданням, тому що його в першу чергу приваблюють великі намистини. Потім ляльці показують, які вийшли намисто.

ЯКИХ М'ЯЧІВ БІЛЬШЕ?

Мета: Вчити розрізняти предмети за величиною і вибирати їх за словесною вказівкою.

Обладнання: Великі й маленькі м'ячі, довільно перемішані.

Хід: Вихователь стоїть на відстані 3 - 5 м від дитини і просить принести йому великий м'яч. Якщо дитина помиляється, вихователь

пояснює і показує різницю, даючи маляті потримати великий і маленький м'ячі. Рукою дитини вихователь обводить по окружності великого і маленького м'яча, говорячи при цьому, «великий» це чи «маленький» м'яч. Гра повторюється.

ДОРУЧЕННЯ

Мета: Вчити дітей розрізняти і називати іграшки, а також виділяти їх розмір; розвивати слухове сприйняття, вдосконалювати розуміння мови.

Обладнання: Великі й маленькі собачки, машинки, коробочки, м'ячі, чашки, кубики, матрешка.

Хід: Вихователь показує дитині іграшки і предмети і пропонує назвати їх, відзначаючи їх розмір. Потім дає малюкові наступні завдання:

Велику собаку напій чаєм з великої чашки, а маленьку - з маленької;

Покатай матрешку у великій машині;

Постав маленьку собаку біля матрешки;

Побудуй для великої собачки будиночок з великих кубиків, а для маленької - з маленьких;

Візьми маленьку собачку і посади її на килим;

Візьми велику собаку і посади її у велику коробку;

Збери маленькі кубики в маленьку коробку, а великі - на велику й т.п.

Якщо дитина помиляється, собачка або матрешка показують своє незадоволення (гарчить або відвертається).

Пригости Зайчика

Мета: Вчити дітей групувати предмети за величиною.

Обладнання: Іграшковий заєць, велике і маленьке відерце, по п'ять великих і маленьких муляжів морквин на підносі.

Хід: Вихователь показує зайця, пропонує дітям його розглянути, погладити. Потім каже, що зайчик просить дітей допомогти йому зібрати морквину і показує тацю з морквою, роблячи акцент на те, що морквина велика і маленька. Далі вихователь каже, що велику морквину потрібно класти у велике цебро, а маленьку морквину у маленьке відерце. Діти виконують завдання, зайчик дякує їм за допомогу.

**Орієнтовні форми роботи з дітьми з ознайомлення з
властивостями предметів**

Дидактична вправа

Тема: «Знайди фігуру, схожу на яблуко».

Мета: вчити знаходити фігуру, схожу на яблуко; розвивати орієнтацію в просторі, відчуття кольору і форми; виховувати зосередженість.

Матеріал: зображення двох яблук – маленького жовтого і великого червоного; набір фігур: трикутник блакитний, квадрат червоний, круг малий зелений, круг великий жовтий, трикутник червоний, квадрат жовтий.

Дорослий по черзі пропонує розглянути кожне зображення яблука. Дитина добирає схожу фігуру, обираючи основу для порівняння: форму, колір.

Дидактична гра

Тема: «Веселі гудзики».

Мета: вчити класифікувати за формою, кольором, величиною; розвивати мислення; виховувати охайність, зосередженість.

Матеріали: різнокольорові пластмасові гудзики (червоні, сині, жовті), вирізані з дна пляшок, розрізані навпіл, різні за розмірами (великі і малі).

Наші гудзики скотились і одразу посварились.

Нумо трішечки зберемо,

Пару кожному знайдемо.

Діти отримують різнокольорові гудзики, розрізані на частинки та добирають однакові частинки, щоб утворився цілий гудзик.

Спочатку педагог показує зразок, а потім пропонує виконувати завдання самостійно.

Гра-заняття

Гра-заняття з пріоритетом сенсорного розвитку (комплексне).

Тема: Загубились чобітки.

Мета: формувати уявлення дітей про форму, колір, величину; закріпити знання про основні кольори; розвивати дрібну моторику рук, зорову увагу і сприйняття, уміння виконувати дії відповідно до тексту, удосконалювати навички шнурування, застібання; розвивати окомір, уяву, виховувати витримку, самостійність, бажання допомагати один одному, зосередженість.

Ускладнення: розрізняти чобітки і ніжки за двома ознаками: колір і величина (зелені чобітки на великі ніжки, червоні - на малі).

Матеріали: дві пари лялькових чобіток, що відрізняються за величиною (великі і маленькі), дві ляльки, чобітки для шнурування (кожній дитині), парасоля, фонограма пісні «Топ-топ, йде малюк».

Хід заняття

Діти стоять поруч з вихователем, котрий звертає їхню увагу на сонечко, що висить на стіні, читає закличку: Сонечко-сонечко, Посвіти трішечки.

Будуть діточки гуляти,

Будуть вони гратись.

Звучить фонограма пісні «Туп-туп, йде малюк». Вихователь на жилці підтягує чобітки (великі і маленькі), дітям дається можливість роздивитись чобітки і доторкнутися до них.

- Чобітки різні! (діти розглядають чобітки і визначають великі і малі).

- Це наші чобітки? (діти і вихователь дивляться на свої ноги, але їх взуття на ногах, ідуть шукати господаря чобіток - чобітки на нитці рухаються, також шукають свої ніжки).

Рухлива гра «Сонечко і дощик».

- Будемо ходити по кімнаті і шукатимемо ніжки. Запрошу з собою Олю, Богдана, Рому, Діму... і про Юлю не забуду. Ось тепер, здається, всіх запросила (вихователь йде попереду і говорить: «Ми йшли - йшли — йшли і що знайшли?» — парасоллю).

Вихователь з дітьми розглядає парасоллю, розкриває і закриває її, пропонує дітям потриматися за ручку парасолі, а потім йти далі: «Топ-топ-топ - крокують ніжки по доріжці».

- Ой, здається, дощик капає (вихователь витягує руку, перевіряючи чи не йде дощ). Треба швидше розкрити парасоллю, сховати своїх діточок від дощу. Парасолько, відкривайся швидше! Відкрилася! Швидше, швидше біжіть всі до мене під парасоллю. Дмитрика заховаю і Олю, й Богдана, і т.д. От і добре! Всі заховалися під парасоллю (вихователь обіймає дітей). Іди, іди, дощику. Ми тебе не боїмося. Все, дощ закінчився. Можна тепер і побігати, але не по калюжах, щоб не намочити ніжок. Вихователь читає вірш Т. Яцків «Черевички»:

От, недобрі черевички - Завжди лізуть до водички!

Неслухняні вони дуже:

Все шукають, де калюжа.

Хлюп! Та хлюп! І вже брудні.

Горе діткам і мені.

- Подивіться на їхні ніжки! Босі ніжки у наших лялочок! А де ж чобітки? Ось вони! Знайшли, нарешті, чобітки свої ніжки. Погляньте, чобітки різні і лялечки різні (підбирають чобітки для ляльок).

Педагог пропонує навчити лялочок зашнуровувати чобітки.

Дидактична гра «Шнурівочки» (діти шнують чобітки, добираючи шнурівку однакового кольору з чобітками).

- Молодці, діти. Гарно ви шнуюте чобітки. У вас спритні та вправні рученята!

Додаток В.

**КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ
ХЕРСОНЬСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

Я, Хорошун Ніна Володимирівна, учасник(ця) освітнього процесу Херсонського державного університету, **УСВІДОМЛЮЮ**, що академічна доброчесність – це фундаментальна етична цінність усієї академічної спільноти світу.

ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності **ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ**:

– дотримуватися:

- вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;
- принципів та правил академічної доброчесності;
- нульової толерантності до академічного плагіату;
- моральних норм та правил етичної поведінки;
- толерантного ставлення до інших;
- дотримуватися високого рівня культури спілкування;
 - надавати згоду на:
 - безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;
 - оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;
 - використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих ознак академічного плагіату;
 - самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання;
 - надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використаних методик досліджень та джерел інформації;
 - не використовувати результати досліджень інших авторів без використання покликань на їхню роботу;
 - своєю діяльністю сприяти збереженню та примноженню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу;
 - не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;
 - підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;
 - поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;
 - не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національною, расовою, статевою чи іншою належністю;
 - відповідально ставитися до своїх обов'язків, вчасно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та науково-дослідницькі завдання;
 - запобігати виникненню у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;
 - не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;
 - не підроблювати документи;

- не поширювати неправдиву та компрометуючу інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;
- не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг або здійснення впливу на зміну отриманої академічної оцінки;
- не залякувати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;
- не завдавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;
- не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символіки університету в заходах, не пов'язаних з діяльністю університету;
- не здійснювати і не заохочувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і негідних методів досягати власних корисних цілей;
- не завдавати загрози власному здоров'ю або безпеці іншим студентам та/або працівникам.

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу академічної доброчесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної доброчесності.

(дата)

(підпис)

(ім'я, прізвище)